

Közepes Európa

KÖZEL-NYUGATI LEVÉL

NICK ELSDORF

Szerbhorvát a szoba-szomszédom. Még hogy a szerbhorvát egy nyelv lenne? Ugyan kérem. Ez a kissé megviselt negyvenes úr, aki pár napja Zágrárból érkezett a bécsi intézetbe, hogy történeti tanulmányokat folytasson, családilag több száz éve él kutya-szerbként Horvátországban, felesége szín-kroát orvos (ezidőszereint állandó katonai mozgósításban), egyszerre gyűlölik a csetnikeket és az usztasákat, bírálják Milosevićet és Tudjmant, pártolják a horvátok békés elszakadását és a velük szakadó szerb kisebbség autonómiáját – egyszerűen, hogy Tudjman bán északi fegyverbarátait idézzem: mindketten hazaárulók, aljas kútmérgezők, esetleg csillagszeműek is.

Csúskok lettünk

A szobatársamat percenként zaklató bécsi újságírók nem tudnak mit kezdeni makacs szerbhorvátságával. Az ő Délszláviáról szóló előadásában ugyanis bőséggel szerepelnek jó szerbek és rossz horvátok is (nem mind csetnik, aki botlik – mondaná, ha törné nyelvünket), miközben az alpesi sajtó szeretne úgy tenni, mintha a határra vezényelt marcona osztrák katonák látványa kényszerítette volna a szerb szoldateszkát, hogy meghátráljon Szlovéniában és ne rohanja le azonnal Horvátországot is. Ausztria végre megnyert egy háborút Szerbia ellen! – melegednek a szívek a császárvárosban. S híznak a májak is, amikor az itteni polgárok a legfrissebb belgrádi koholmányokat olvassák a bécsi kamarilla antiszerb cselszövéseiről. Holott erre a kamarillára – miután az Iránnak szállított tűzfegyverekkel nemrégiben jól megégette magát – eddig még egy kölcsönadott riasztópisztolyt sem lehetett rábizonyítani. Tudnivaló persze, hogy a császár a piszkos munkát mindig is a magyar rendekkel végeztette el. Külön előny, hogy – hála Trianonnak – a nemzetiségek is a határon kívül rekedtek, így most, amikor megint egymást bántják, az osztrák–magyart egyelőre csak mellékesen csempülik.

A labancos meglegedettséget ezidőtájt mindössze némi szemantikai bizonytalanság fodrozza: kit hívunk majd *tschuschnak*, ha Jugoszlávia hivatalosan is darabjaira hull? Az újnómet szóban éktelenkedő „délszláv” mássalhangzók gúnyolták mindeddig a délről-keletről betüremkedőket Ausztriában. Időrendi sorrendben először magukat a jugoszlávokat (csalhatatlan stratégiai érzékkel ők foglalták el Bécsben a házmesteri állások nagy részét), majd a törököket (ők mindmáig az utcaseprésben jeleskednek), s hogy milyen rugalmas a bennszülöttek nyelve, 1988-tól már időnként minket, magyarokat is. Az alp sovinizmus éppen színezetére a kisfiam által az iskolában beszerzett kék folatok mennyiségéből szoktam következtetni. Némi számolgatásra azért szükség van, mert a gyermek a hetvenedzigheten beléoltott hígmagyar félszt időnként az „elvégre kuru-

cok vagyunk!” vakmerőségével próbálja ellensúlyozni, amikor valamelyik osztálytársa „csúsolja”. Aggódok, mi lesz velünk, ha jobb körökben már a szlovént, esetleg a horvátot sem illik majd leszólni Osztrákiában.

Woytila, Ceausescu, Brzezinski

Szóval Közép-Európa itt tekereg Ausztria Félix zsigereiben. Nekem még az utcánkban sem kell kitennem a lábam ahhoz, hogy úgy istenigazából közepesen-európainak érezzem magam. No nem a pápai nuncius két saroknyira lévő rezidenciája miatt, melynek emeleti ablakait havonta apácák suvicolják szemlesütve (alattuk elhaladva én is így teszek). Hitbuzgalmam mindazonáltal még mindig nem elég terjedelmes. Nem tudom például, hogy miként egyeztetsem össze gyermekeim keresztényi és hazafias nevelését. Nem követke-e el végzetes hibát, ha Bécsben járatom őket hittanra?

Biztos, ami biztos, amikor jó két éve ausztriai látogatásának egyik fénypontjaként a házunk előtt hajtattott el a szentatya, hogy megpihenjen a nunciátúrán (*kein* útlezárás, *kein* vadászati tilalom, mérsékelt *kitsch*-áradat), családi körben első emeleti erkélyünkre toltam fényképezőgépnek álcázott gyanús tárggyal a kezemben. Még élek. Lemenőim is, akik, remélem, már nem emlékeznek kristálytisztán arra, hogyan értekeztem ott a balkonen Wojtyla, Walesa és más urak történelmi érdemeiről. A csalhatatlant mindenesetre megörökítettem, majd radikálisan megtértem mindkét szobánkba.

Közép-Európa savanyú lehelete a környékünkön először a vatikáni vendégfogadótól három háznyira tornyosuló román kereskedelmi kirendeltség szuterénjéből csapott föl 1989 híres telén. Mondhatnám, a szó szoros értelmében. A nagy kondukátor édes fivére tengődött itt, aki addig kémlelte ebből az épületből (mely architektúrájában legfeljebb a bécsi Collegium Hungaricum piszkosrózsaszín tömbjével vetekedhet) a fejlett Nyugatot, míg hogyhogy nem az alagsorban egy kötél végén találta magát. Lógó állapotban. Meggyőződése, hogy képtelen volt elviselni a lelki feszültséget, melyet az ugyancsak közel fekvő román követ-ség előtt rendezett heves tüntetések keltettek benne. Egyszer még egy piros tintával teli üveget is odahajítottak az épület falához a nem túl népes felháborodottak. A hős sze-kufi mégis akkor kezdhetett igazán érezni, hogy szorul a hurok, amikor „befűtünk Ceausescunak, hogy ne fázzon Románia” feliratú táblák alatt bécsi diákok apart kis szeneszacskókat hordtak az Ambada bejáratához. Ez utóbbi forradalmi akcióban – pártos kívüllállóként – magam is részt vettem. Unokáim előtt majd büszkén fogok emlékezni rá, hogyan döntöttem meg az egyik népiértő rezsimet a másik után.

Alighanem rajtam kívül más csekélységek is meg van-

nak győződve ugyanerről. Felix Edmundovics Brzezinski például bizonyosan, ha legutóbbi néhány száz diadalmas nyilatkozatát olvassuk. Ám én már éltem akkor, amikor a volt carteriánus 1989 februárjában egy bécsi előadása közben intőn fölemelte mutatóujját és így mennydörgött: az oroszokat esetleg rá lehet kényszeríteni arra, hogy feladják Kelet-Európa egy részét, de ezeknek a mindig harcra kész németeknek az újraegyesülését nemcsak ők fogják megakadályozni, hanem – *definitely* – mi is, amerikaiak. A napokban társalogtam erről George-dzsál és Jimmel a Fehér Házban, mondhatom, teljes volt az egyetértés közöttünk – tette hozzá szárazon a Cseka-kemény lengyel-amerikáner. Jelen volt a nyugatnémet és az amerikai nagykövét is. Nem tiltakoztak. Ennyi úriembernek már hinni kell, gondoltam, s nyomban kételkedni kezdtem. Mindez megint csak a szomszédos utcában történt...

Tök alsó a láthatáron

Azóta mint kotnyeles „transzformatológus” (ha nem sejténéd, nyájas olvasó, ez a szovjet- és kelet-europológus átmentett válfaja, aki a szocializmus után tanulmányozza; gyanús egyedei – múltörtség, figyelem! – már a szocializmus közben is vizsgálták) körbeültem néhány tudományos kerekasztalt Wien városában. Oktatott már engem dühös bolgár liberális Kádár János és Zsivkov Tódor lényegi azonoságáról, mentegette már előttem udvarias román parlamentert a Frontját, szidta már nekem német Ossie a Besserwessie-t és fordítva, győzködött engem magyar történész külügyér arról, hogy Kárpát-medencénkben a diktatúra megdöntése a tévé városvédő sorozatával kezdődött, hengegett előttem kapatos cseh irodalmár azzal, hányszor falazott Havel pástoróráinak az illegalitásában, ajnározta nekem litván-zsidó ökonómus Pinochetet, gúnyolta macedón demokrata a szlovén, észt az ukrán elvbarátját, s röpültek az orrom előtt a Walesa-Michnik házasság tényérjai is – mindehhez még a negyedik kerület határait sem kellett átlépnem Bécsben: közepes Európát itt is minden nap föl-szolgálják. Szóval otthon érzem magam. Azért van remény. A minap Hans Modrow lökött föl az IKEA pénztáránál.

Hogy kaptafámnál maradjak, legnagyobb szerencsétlenségemre minden forradalmak előestéjén vettem a fejembe, hogy többedmagammal a radikális reformközgazdák lelkébe melyedek. Ahogy szállunk alá, mit kell látnom: tettes-társaim önvizsgálat helyett kezdenek eltűnedezni. Először Leszek Balcerowicz távozott, majd Václav Klaus, végül Sztanyiszlav Satalin is cserben hagyta a tudományt holmi nemzetmentésre hivatkozva. Bár vitattam, nem felejttem szárnyaló gondolataikat még az 1988–89-es antikvitásból: sorrendben a lengyel munkás-önigazgatás szép hagyományairól, arról, hogy miért nem szabad a cseh népet a privatizálással provokálni, no meg arról, hogy miért is nem áll jól az oroszoknak a kereskedés. Azóta a reformerekből transzformerek lettek e tájon. Miközben stabilizálódnak, deregulálódnak és privatizálódnak, egyszersmind gőzerővel termelik a fölülről – az új középosztályt, megmentendő Európa közepét. Én meg csak csendben rettegek, hogy öröklött konstruktivisták hevéletükben túl címzetes, államilag előállított és mesterségesen alsó lesz ez a közép, s közepes az egész térség, melyet Reding Itell és csapata lep majd el.

Nem lehetne kissé spontánabban, egyszersmind arisztokratikusabban, kedves kollégák? Valahogy úgy, mint a büszke ugorok földjén, ahol még tartózkodnak néhányan, kik talán nem József Visszajárovicséktól kapnak majd birtokot, iskolát,

színházat. Olyanok, akiknek tehetősége nem az állammal szembeni tehetetlenségükből ered. Igaz, úgy hírlík, liberális ellenzéki politikusaik, mialatt őket valamint – ha már lúd, legyen sovány – az örök megajándékozatlanokat is védik, saját integritásukat egyre kevésbé oltalmazzák. Az egyik a grassroots-ot lázítgatja, a másik elitváltásról és a parlament illegitim voltáról szomorong, a harmadik visszakívánja az ellenzéki gettó istállómelegét, a negyedik pedig úgy hiszi, hogy kettősségben van a liberális erő. Az iciri-piciri meg szabad-elvű kiáltványokat fogalmaz a „privatizálás privatizálásáról,” és közép-európai fórumot alapít – mit ad isten, Bécsben.

Indul a „Libinform” – fordult hozzám a napokban a Ringen pár pillanattal a történelmi pillanat előtt, meglepő öngúny keretében a magyar küldöttség spiritus rectora. Egy másodpercig úgy éreztem, nem a párt tisztviselője áll mellettem. „Szóval Buharin és Kun Béla megint összehajol” – válaszoltam, jó tanulóként jelezve volt szemináriumvezetőmnek, hogy a párttörténetből én még a Komintern bábáira is emlékszem. „Szóval már te is kunbélázol!” – fagyott meg a levegő. Bizony, elméláztam.

Ex oriente fuccs

Bécs népét balga módon alig érdekli a liberalizmus jövője a szomszédban. Elég neki, amit Közép-Európából a saját szemével lát, orrával érez, ujjával tapint. Ezt azonban csöppet sem tapintatosan hozza legfőbb gyámolítói tudomására. Miközben néhány szépreményű osztrák politikus elvértve még mindig a *Mitteleuropa: Traum oder Trauma* korszakos kérdésén töpreng, a helyi választópolgár már rég döntött. Ha egyszer megkérdezik, s a szocialista-néppárti koalíció volt olyan önhitt, hogy így tegyen, hát kimondja kereken: az Expót nem szeretem. Nixpo! Ne gondold, nyájas olvasó, hogy Bécs várának védői pusztán adógrosschenjeiket sajnálták az állami pazarlóktól. Ha teljesen ingyen kínálják, akkor is háromszor meggondolták volna, hogy még több bűzökádó autóbust, kapualjba vizező *Ausländer*t, svarcoló menekültet vagy akár ideiglenesen hazájukban tartózkodó vendégértelmségit kívánjanak maguknak. Ut, vasút, telefon van elég, Európába menetelné nem nagyon kíván a nép (részint – joggal – érzi úgy, hogy már ott van, részint sejtí, hogy ami még onnan jön, annak a feneke nem lesz tejfel), ahhoz pedig, hogy a „Hidak a jövőbe” jelszó hihető legyen a számára, túl sok a díszmagyar, a csuha, a patakvér a hídverő partner háza táján.

Egy közepes Európába beleragadni veszélyes. Az osztrák híd-szerepnek legföljebb akkor lehet megint értelme – terjed a felismerés az Alpok táján –, ha az ország mihamarabb levetkőzi keleties tulajdonságait (túltengő állam, állampárt, államszakszervezet...), és közben szüntelenül jelzi a nyugatnak: bízz bennem, én még nem a Balkán vagyok. Ezalatt lehet persze egy kicsit gyámolítgatni a keletről versengve kéregetőket is, no de csínján a jelképekkel. Vranitzkynak is csak ezen a nyáron tűnt föl, hogy pártját még mindig szocialistának hívják. A kellemetlen képzettársításokat elkerülendő, sebtiben, mielőtt még Fidel Castro is megelőzi, szociáldemokratára festette át a cégért.

Karintia dicsérete

A közép-európai schorchközösség eszméje itt a Kék Duna mentén már lassan azoknak a politikai ideológusoknak sincs ínyére, akik pedig nem is olyan rég még Kafka, Hasek, Bartók, neadjisten Franz Molnar környékén keresték a

nem-(nagy)német identitást. Egyedül a Haider vezette Szabadságpártban lehet nyugodtan bízni erre felé: követői korábban sem imádták ezeket az urakat. Igaz, nemzetvezetőjük nem most lépett le a fajvédőről. Már a múltban is számtalanszor tett elismerő megjegyzéseket Adolf Schicklgruber festőművész történelmi ténykedéseiről (ki ne ismerné a legújabb pesti sikerkönyv, a *Mein Kampf* szerzőjét, aki egy jól időzített öngyilkosság révén megúszta a nürnbergi justizmordot?). Néhány hete Haider egy beszédében a Harmadik Birodalom „helyes foglalkoztatáspolitikájáról” enyelgett. A bécsi televízió híradója, melynek tréfas kopjafa-állításban és a székely szűzleányok Panorámakörének népszerűsítésében még van némi fejlődni valója, már aznap este alaposan megdorgálta a „szabadságot”.

Az újságírók nem csináltak semmi különösöt, csak bemutatattak néhány képsort az *Arbeit mach frei* dolgos hétköznapijairól. Egy hétbe se telt, és a Néppárt, mely eddig Karintiában – országos újtásként – a Szabadságpárttal adta össze magát, megvonta bizalmát Haidertől. Értésére adták, hogy magánemberként flörtölhet a náci eszmékkel, tartományi kormányzóként azonban ezt csak reggel a borotválkozótükör előtt teheti. (Kivéve, amikor a bajuszához ér.) Amíg a karintiai népiek-nemzetiek meghozták fájdalmas döntésüket, hogy visszatérnek a szocdem ölelésbe, a sajtóból zuhogtak az elhatárolódások. Ha valaki késett fél napot, azonnal magyarázkodnia kellett, miért nem sikerült hamarabb mikrofonvégre kapódnia. Média-kannibalizmus – hörögték jobbról, veretes magyar szavak hiányában. Én meg közben szabályos irredenta lettem. Azelőtt csak a nevéért szerettem volna, hogy Karintia Magyarországhoz tartozzék...

Ausztriában – minő anakronizmus – még mindig érvényben van az ún. *Wiederbetätigung*-törvény, mely a fasiszta szervezetek újraindítását, a náci bűnök bárminő újra-ekövetését tiltja. Annyira komolyan veszik, hogy néhány éve, amikor egy zöld képviselő horogkeresztes zászló lengetésével akarta a parlamentben Waldheimet emlékeztetni,

milyen feledékeny önéletrajzírás közben, majdnem őt ítélték el nemzetiszocialista propagandáért.

Aprópó, Waldheim főhadnagy. Ő – ajándék ez a nap – egyazon júniusi pénteken bukott Haiderrel. Bejelentette, nem jelölteti magát újra köztársasági elnöknek. Őt ugyan nem váltotta le senki, de érkezett néhány jelzés a pártjából: nem rajonganának az elnökség „újraelkövetéséért”. Ismét a Néppárttól van szó, mely ezen a nyáron új főnököt választott magának a Közép-Európa-álmairól jól ismert Erhard Busek személyében. Kétpártrendszer ide vagy oda, Vranitzkynak végre van liberális konkurensa a fővárosban. Olyan, aki az eddiginél kevésbé bőrnadrágos, stájerancúgos és püspöklila, mérsékelten kisparaszti és kishivatalnok, ugyanakkor vállalkozóibb, környezetharababb és szomszédszeretőbb pártot óhajt maga alá. Ezentúl két szabadelvű nagypárt verseng majd a választók kegyeiért, miközben avitt lobbik és szélsőséges csoportok elől közösen szívják el a levegőt? Még a végén megérjük, hogy teljesülnek Cislajtániában a hazátlan bitangok álmai. Honfitársaim, transzlajtánok, nagy-nagy türelem!

P.S. Épp e sorokat javítgatom, amikor szivacsos ábrázatú államcsínytevők példát mutatnak az egész világnak elégtelen Európából. Moszkva népe fasiszti, fasiszti felkiáltással az *ancien régime* nyelvén ítéli el a „jobboldali ellenforradalmat”. A CNN duplán kirúszozott hírolvasónője túlságosan hatalomvágyónak nevez egy bizonyos Valentáj Pavlovot. Van-e még értelmük a bizonyítvány-jelzőknek? Nem „jó”-e valójában a mi kis „közepesünk”?

Az intézetben közösen szorongunk a rádió előtt: német filozófus, osztrák titkárnő, szerbhórvát történész. Kevés a hír. Csavard Budapestre – mondják nekem – „hátha ott tudnak valamit”. „A szentatya most lép fel a...” – hallom Papcsányit csöppögni az éteren legnagyobb híridőben. Ennyi elégséges, maradjon levelem eredeti címénél.

BÉCS, 1991. AUGUSZTUS

